

УДК 159.94

Музика Олена Оксентівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
o.muzyka@kubg.edu.ua

Лаптінова Дар'я Григорівна

студентка 3 курсу Педагогічного інституту
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
dashalaptinova@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Анотація. У статті порушуються актуальні питання розвитку особистості в дошкільному віці на основі реалізації компетентнісного підходу. Метою роботи є дослідження можливостей усної народної творчості у формуванні компетенцій дошкільників. Експериментально підтверджено, що застосування прислів'їв та приказок може слугувати одним із засобів психологічної підтримки розвитку умінь і здібностей дитини у діяльності. Психологічна підтримка розвитку має спиратися на систему заходів, спрямованих на діяльнісне опосередкування знань, що відкриває можливості їх трансформації в дію, створюючи сприятливі умови для формування компетенцій у дошкільному віці.

Ключові слова: усна народна творчість; прислів'я; приказки; дошкільний вік; компетенції.

Постановка проблеми. Сучасне динамічне суспільство ставить високі вимоги до особистості як до суб'єкта діяльності та суб'єкта міжособових стосунків. Загальновідомо, що формування людини як особистості починається в дитинстві. Особливий внесок в особистісний розвиток дитини як повноправного члена суспільства має період дошкільного дитинства. Саме тому такими високими є вимоги до рівня освіченості й розвинутості дошкільника, визначені Законом України "Про дошкільну освіту" та Базовим компонентом дошкільної освіти, що є Державним стандартом.

Базовим компонентом дошкільної освіти визначено обов'язковий мінімальний ступінь компетенцій дитини, що необхідний для її нормального входження в суспільство й оволодіння знаннями, вміннями й навичками з метою успішної соціалізації. Формування компетенцій відбувається через зміст дошкільної

освіти. Великі можливості закладені в усній народній творчості (УНТ), що дозволяють розглядати її як засіб формування компетенцій особистості.

Аналіз наукових досліджень. УНТ – надзвичайно цінне джерело людського досвіду, що містить у собі в узагальненому вигляді ставлення до різноманітних складних і суперечливих явищ та проявів людської поведінки. До вивчення УНТ традиційно звертаються у лінгвістиці та фольклористиці (С. В. Євтушенко, О. С. Киченко, І. С. Клімас, Ю. М. Лотман, М. В. Осоріна, О. О. Потебня, Б. Н. Путілов, ін.). У контексті нашого дослідження особливої уваги заслуговує робота А. М. Богуш «Українське народознавство в дошкільному закладі», в якій УНТ розглядається як складова педагогіки українського народу[2]. Цінними є дослідження УНТ як важливого регулятора соціальних стосунків і як засобу розвитку особистості, проведені Т. В. Кудрявцевим[4], О. Л. Музикою[5], Н. О. Никончук[6]. Водночас вона має великі психологічні та педагогічні можливості, які ще чекають на своє ґрунтовне вивчення.

Окреслення невирішених питань. Є чимало ніш ужитті людини, де УНТ може виконувати регулятивні функції. Завдяки таким особливостям як легкість сприймання, невеликий розмір, швидке запам'ятовування тощо вона може регулювати різні сторони життєдіяльності дитини: сферу міжособистісних стосунків, сферу діяльності, сферу оцінок і ставлень. Наразі ці питання лише на початку наукового вивчення.

Мета статті – на основі наукового аналізу проблеми та експериментальних досліджень вивчити можливості усної народної творчості, зокрема прислів'їв та приказок, у формуванні компетенцій дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Провідні вчені в галузі дошкільної педагогіки і психології (Н. О. Андрусич, І. Д. Бех, Г. В. Беленька, А. М. Богуш, К. Л. Крутій, М. А. Машовець, Т. О. Піроженко та ін.) сходяться на думці про перспективність компетентнісного підходу до розвитку особистості і важливість формування компетенцій дитини як критеріїв її дошкільної зрілості.

Компетентним вважається дошкільник, який володіє вміннями здійснювати такі види діяльності як сюжетно-рольова гра, продуктивна діяльність, спілкування з

дорослими й ровесниками. Особливе значення для розвитку має провідна діяльність, що визначає темпи й характер виникнення психічних новоутворень та передумов для зародження складніших видів діяльності.

Як зазначає К.Л. Крутій, якість сучасної дошкільної освіти пов'язана із формуванням ключових компетенцій як сукупності або універсальної системи знань, умінь, навичок, здатностей, що ввійшла в особистісний досвід, забезпечуючи якість або успіх у діяльності під час вирішення тих або інших життєвих проблем. «Компетенція дитини дошкільного віку – це її особистісне надбання. Найбільш успішне формування компетенцій може відбуватися тільки в особистісно-орієнтованому освітньому процесі» [3, 27].

Формування компетенцій відбувається засобами змісту дошкільної освіти. «На нашу думку, – пише К.Л. Крутій, – розгортання змісту дошкільної освіти навколо ключових компетенцій, їхнє включення в зміст освітнього процесу – це і є шлях переходу від знеособлених, відчужених від дітей знань, які пропонує дорослий, до особистісних змістів, тобто ціннісного ставлення до інформації. Як результат – у дитини розвиваються здатності й з'являються можливості вирішувати в повсякденному житті реальні проблеми – від побутових до соціальних» [3, 82].

Великі можливості педагогічного впливу закладені в усній народній творчості, де в узагальненому вигляді зберігається та передається людський досвід, через засвоєння якого відбуваються процеси особистісного розвитку. З метою аналізу можливостей прислів'їв та приказок як засобу формування компетенцій у дошкільному віці нами було проведено формувальний експеримент.

При плануванні й проведенні експериментального дослідження ми базувалися на концепції діяльнісного опосередкування особистісного розвитку (Г.С. Костюк, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, А.В. Петровський) та концепції психологічної (Т.М. Титаренко) й ціннісної (О.Л. Музика) підтримки діяльності. Виходячи з основних ідей згаданих підходів ми розглядаємо становлення особистості дитини в дошкільному віці як процес, пов'язаний з розвитком її умінь і здібностей у діяльності, а психологічна підтримка такого розвитку спирається на систему заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для формування її компетенцій.

Застосування усної народної творчості, зокрема прислів'їв та приказок, можеслугувати одним із засобів психологічної підтримки.

При розробці методики дослідження ми спиралися на концепцію правилвідповідної суб'єкт-суб'єктної взаємодії І.Д. Беха, згідно з якою методична реалізація компетентісного підходу пов'язана з використанням таких педагогічних засобів, які б своєчасно забезпечували в освітньому процесі створення відповідних ситуацій, де відбувався б синтез набутих навчальних знань і умінь та способів практичної діяльності[1].

Експериментальна база дослідження – дошкільний навчальний заклад № 208 Оболонського району м. Києва. Дослідженням було охоплено дітей віком від 5 до 6 років, що відвідують старшу групу. Робота проводилася з двома групами: експериментальною та контрольною.

На першому етапі роботи в експериментальній та контрольній групах було проведено заняття з народознавства “Подорож до країни Прислів'їв і Приказок”. З допомогою казкового персонажа Півника Голосисте Горлечко з української народної казки «Півник і двоє мишенят» діти мандрували Країною Прислів'їв і Приказок. Їхній шлях пролягав через міста Добрий початок, Більше діла і Кінець – ділу вінець. У кожному місті робилася зупинка, де діти мали можливість ознайомитися з прислів'ями і приказками, почути їх інтерпретацію, зробити аналіз змісту. В кінці подорожі діти зустріли мудрого Діда Всевіда і почули від нього прислів'я і приказки про важливість праці в житті людини. Після гостин у країні Прислів'їв і Приказок діти повернулися до класу і підвели підсумок подорожі.

Прислів'я та приказки були згруповані в такий спосіб, щоб дати дітям вербалізовані формули процесу обдумування й планування роботи на її початку, організації самого процесу діяльності, а також успішного завершення роботи.

Таблиця 1.

Групи прислів'їв і приказок, з якими проводилася робота з дошкільниками

Етапи роботи	Прислів'я та приказки
Початок роботи	«Аби руки і охота, буде зроблена робота» «Одне «зараз» краще трьох «потім»

	«Добрий початок – половина діла»
Виконання роботи	«Сім раз відмір, один раз відріж» «Поспішиш – людей насмішиш» «Не кажи «не вмію», а кажи «навчуся»» «Добра порада дорожча від золота» «Без труда – нема плода» «Більше діла – менше слів»
Завершення роботи	«Кінець – ділу вінець» «Зробив діло – гуляй сміло» «Хвалися не словами, а ділами»

На другому етапі роботи в експериментальній групі здійснювалася психологічна підтримка регуляції діяльності дошкільників. Робота передбачала діяльнісне опосередкування знань, отриманих у вигляді вербальних формул, що містяться в прислів'ях та приказках. Іншими словами, на цьому етапі ми прагнули зробити «змістовий наголос на досвідченості, а не на обізнаності» (за І.Д. Бехом).

Психологічна підтримка здійснювалася на заняттях з образотворчої діяльності (діти виготовляли паперову хризантему). Ми старалися створити умови для вербалізації кожного з етапів роботи: початок діяльності, процес діяльності та завершення діяльності. Завдяки прислів'ям та приказкам ми прагнули перетворити аналіз кожного з етапів роботи у своєрідний ритуал, щоб акцентувати увагу дітей на ньому, виокремити його, сприяти глибшому усвідомленню й засвоєнню. З психологічної точки зору ритуал є формою позначення меж діяльності, як зазначав Д. Б.Ельконін, а вербальні формули способом її організації і виконання.

Перевірка ефективності психологічної підтримки діяльності засобами УНТ здійснювалася шляхом порівняння результатів роботи у двох групах: експериментальній і контрольній.

Після проведення формувального експерименту ми порівняли показники результативності виконання роботи в експериментальній та контрольній групах.

Як показник результативності роботи ми розглядали кінцевий результат (продукт діяльності дітей). При його оцінці враховувалися особливості діяльності

дитини на занятті, спрямованої на досягнення результату (пізнавальна активність, наполегливість у роботі, орієнтація на результат, самостійність, конструктивне вирішення проблемних ситуацій, самопідтримка чи підтримка інших дітей з використанням вербальних формул, закріплених у прислів'ях та приказках). Робота оцінювалася за 12-бальною шкалою (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Шкала оцінки результатів діяльності дитини на занятті

Оцінка виробу з урахуванням особливостей роботи на занятті	Кількість балів
Завершена робота (з мінімальною допомогою вихователя). Якісний виріб. Дитина була наполегливою в роботі, у проблемних ситуаціях спиралася на вербальні формули, закріплені у прислів'ях та приказках, доречно їх використовувала як засіб саморегуляції діяльності, часто й охоче повторювала для підтримки інших дітей.	10 – 12
Завершена робота (з допомогою вихователя). Гарний виріб. У проблемних ситуаціях з допомогою дорослих спиралася на вербальні формули, закріплені у прислів'ях та приказках, не завжди могла застосувати їх як засіб регуляції діяльності, однак охоче повторювала їх для інших дітей.	7 – 9
Завершена робота вихователем (внесок дитини невеликий). Дитина часто відволікалася. Вербальні формули, закріплені у прислів'ях та приказках, повторювала разом з усіма, але не могла застосувати їх у діяльності. Рівень регуляції діяльності низький.	4 – 6
Незавершена робота, немає закінченого виробу. Рівень регуляції діяльності незадовільний.	1 – 3

Оцінки дітей були занесені до таблиці (див. табл. 3.). За результатами їх порівняння було зроблено припущення про те, що показники результативності роботи в експериментальній групі зросли не випадково, а завдяки формувальному експерименту, в ході якого більшою була частота звернень дітей до вербальних

формул, закріплених у прислів'ях та приказках, які сприяють ефективній регуляції діяльності.

Для перевірки припущення, ми висунули дві **гіпотези**:

1. H_0 – відмінності між $\bar{x}_{\text{експ.}}$ та $\bar{x}_{\text{контр.}}$ випадкові. Отже, формувальний експеримент не вдався.
2. H_1 – відмінності між $\bar{x}_{\text{експ.}}$ та $\bar{x}_{\text{контр.}}$ достовірні, значимі. Отже, більша кількість звернень дітей до прислів'їв та приказок в експериментальній групі пов'язана з формувальним експериментом.

Процедура перевірки висунутих гіпотезбула такою:

- дані про отримані оцінки результату роботи в експериментальній і контрольній групах заносимо в таблицю;
- знаходимо середнє арифметичне для експериментальної та контрольної груп

Таблиця 3.

Порівняння результатів роботи в експериментальній та контрольній групах

Експериментальна група				Контрольна група			
№ п/п	Оцінка результату роботи	$(X_{\text{експ}}-X_i)$	$(X_{\text{експ}}-X_i)^2$	№ п/п	Оцінка результату роботи	$(X_{\text{контр}}-X_i)$	$(X_{\text{контр}}-X_i)^2$
1.	11	2	4	1.	11	4	16
2.	12	3	9	2.	8	1	1
3.	9	0	0	3.	5	-2	4
4.	8	-1	1	4.	6	-1	1
5.	8	-1	1	5.	2	-5	25
6.	9	0	0	6.	7	0	0
7.	10	1	1	7.	9	2	4
8.	10	1	1	8.	9	2	4
9.	8	-1	1	9.	7	0	0
10.	9	0	0	10.	7	0	0
11.	10	1	1	11.	4	-3	9
12.	8	-1	1	12.	9	2	4
13.	8	-1	1				
14.	6	-3	9				
$\bar{x}_{\text{експ.}} = 9$		$\sum(\bar{x}_{\text{експ.}} - x_i)^2 = 30$		$\bar{x}_{\text{контр.}} = 7$		$\sum(\bar{x}_{\text{контр.}} - x_i)^2 = 68$	

- знаходимо відхилення кожного показника від середнього арифметичного $(\bar{x} - x_i)$ і

квадрат відхилення $(\bar{x} - x_i)^2$ для обох груп;

- знаходимо суму квадратів відхилень для експериментальної та контрольної груп $\sum(\bar{x} - x_i)^2$

- знаходимо дисперсію для експериментальної і контрольної груп за формулою: $\sigma^2 = \frac{1}{(n-1)} \sum (\bar{x} - x)^2$

(у нашому випадку для експериментальної групи $\sigma^2 = 2.3$, а для контрольної – $\sigma^2 = 6.18$);

- знаходимо середнє квадратичне відхилення (стандартне відхилення), яке позначається літерою σ і обчислюється як корінь квадратний із дисперсії. У нашому випадку для експериментальної групи $\sigma = 1.51$, а для контрольної – $\sigma = 2.48$;

- знаходимо величини середніх помилок за формулою: $m = \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$

(для експериментальної групи $m = 0.61$, для контрольної – $m = 0.71$);

- знаходимо значення t-критерію Стьюдента за формулою:

$$t = \frac{\bar{x}_{\text{експ.}} - \bar{x}_{\text{контр.}}}{\sqrt{m_{\text{експ.}}^2 + m_{\text{контр.}}^2}} \quad (\text{у нашому випадку } t = 2.19);$$

- знаходимо число ступенів свободи, яке залежить від кількості досліджуваних в обох вибірках: $v = n_1 + n_2 - 2$ (у нашому випадку $v = 14 + 12 - 2 = 24$);
- за таблицею граничних значень t-критерію Стьюдента визначаємо рівень достовірності.

Порівняння середніх величин, яке ми здійснили, коректне на рівні значимості 5% ($p < 0,05$), що дозволяє говорити про те, що проведений нами формувальний експеримент є вдалим.

Отже, ми приходимо до **висновку**, що застосування усної народної творчості, зокрема прислів'їв та приказок, може слугувати одним із засобів психологічної підтримки розвитку умінь і здібностей дитини у діяльності. Психологічна підтримка такого розвитку має спиратися на систему заходів, спрямованих на діяльнісне

опосередкування знань, що відкриває можливості їх трансформації в дію, створюючи сприятливі умови для формування компетенцій у дошкільному віці.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у скрупульозному вивченні питань перевірки й впровадження програми психологічної підтримки регуляції діяльності дошкільників засобами прислів'їв і приказок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Компетентісний підхід у сучасній освіті / І. Д. Бех // Вища освіта в Україні. – 2009. – №3 (додаток 1). – С. 21-24.
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі [Текст]: Навч. посібн./ Богуш А. М., Лисенко Н. В. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Вища школа, 2002. – 407 с.
3. Крутій К. Л. Формування ключових компетенцій у дітей дошкільного віку в умовах полілінгвальності // Конспекти занять із навчання української мови і розвитку мовлення дітей середнього дошк. віку: Метод посібн. / Крутій К. Л., Котій Н. І. та ін. – Запоріжжя : ТОВ „ЛПС” ЛТД, 2007. – 248 с.
4. Кудрявцев В. Т. Инновационное дошкольное образование: опыт, проблемы и стратегия развития / В. Т. Кудрявцев // Дошкольное воспитание. – 1998. – №5. – С. 86-93.
5. Музика О. Л. Ціннісна підтримка особистісного росту / О. Л. Музика // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – №6 (30). – Ч.П. – С. 232-240.
6. Никончук Н. О. Проблема впливу усної народної творчості на становлення особистості в умовах сучасної культури / Н. О. Никончук // Духовна культура особистості в контексті розвитку громадянського суспільства: Наук.-метод. збірник. – Житомир: ІІПО, 2006. – С. 69-76.

Рецензент

Кокун О.М. – д.психол.н., проф.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2015

ФОРМИРОВАНИЕ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ СРЕДСТВАМИ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА

Музыка Елена Аксентьевна

кандидат психологических наук, доцент кафедры педагогики и психологии
Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев
o.muzyka@kubg.edu.ua

Лаптинова Дарья Григорьевна

студентка 3 курса Педагогического института
Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев
dashalaptinova@ukr.net

Аннотация. В статье поднимаются актуальные вопросы развития личности в

дошкольном возрасте на основе реализации компетентностного подхода. Целью работы является исследование возможностей устного народного творчества в формировании компетенций дошкольников. Экспериментально подтверждено, что применение пословиц и поговорок может служить одним из средств психологической поддержки развития умений и способностей ребенка в деятельности. Психологическая поддержка развития должна опираться на систему мероприятий, направленных на деятельностное опосредование знаний, что открывает возможности их трансформации в действие, создавая благоприятные условия для формирования компетенций в дошкольном возрасте.

Ключевые слова: устное народное творчество; пословицы; поговорки; дошкольный возраст; компетенции.

THE FORMATION OF KEY COMPETENCIES IN PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF FOLKLORE

Olena O. Muzyka

Candidate of Psychology, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Chair
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
o.muzyka@kubg.edu.ua

Daria G. Laptinova

3rd year student of Pedagogical Institute
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
dashalaptinova@ukr.net

Abstract. This article deals with the actual questions of personality development in the preschool age on the basis of competence approach realization. The aim is to explore the possibilities of folklore traditions in the formation of the preschoolers competencies. Experimentally confirmed that the use of proverbs and sayings can serve as a means of psychological support for skills and abilities development of the child in activities. Psychological support should be based on the system of measures aimed at creating favorable conditions for the formation of competence in preschool age.

Keywords: folklore; proverb; sayings; preschool age; competencies.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Beh I. D. Competence approach in modern education/ I. D. Beh // *Vishcha osvita v Ukrayini*. – 2009. – №3 (dodatok 1). – S. 21-24. (in Ukrainian)
2. Bogush A. M. Ukrainian ethnology in preschools [Tekst]: Navch. posibn. / Bogush A. M., Lisenko N. V. – 2-e vid., pererob. i dop. – K. : Vishcha shkola, 2002. – 407 s. (in Ukrainian)
3. Krutiy K. L. Forming the core competencies of preschool children in bilingual conditions // *Konspekti zanyat iz navchannya ukrayinskoyi movi i rozvitku movlennya ditey serednogo doshk. viku: Metod. posibn.* / Krutiy K. L., Kotiy N. I. ta in. – Zaporizhzhya : TOV „LIPS” LTD, 2007. – 248 s. (in Ukrainian)
4. Kudryavtsev V. T. Innovative pre-school education : experience, problems and development strategy / V. T. Kudryavtsev // *Doshkolnoe vospitanie*. – 1998. – №5. – S. 86-93. (in Russian)
5. Muzika O. L. Value support of personality development/ O. L. Muzika // *Naukoviy chasopis NPU imeni M.P.Dragomanova. Seriya №12. Psihologichni nauki: Zb. naukovih prats.* – K.: NPU imeni M.P.Dragomanova, 2005. – №6 (30). – Ch.II. – S. 232-240. (in Ukrainian)

6. Nikonchuk N. O. The problem of the influence of folklore traditions on personality development in modern culture / N. O. Nikonchuk // Duhovna kultura osobistosti v konteksti rozvitku gromadyanskogo suspilstva: Nauk.-metod. zbirnik. – Zhitomir: IPPO, 2006. – S. 69-76. (in Ukrainian)